

**KÜLTÜR DEĞİŞMESİ ve SAFİYE EROL'UN "KADIKÖYÜ'NÜN ROMANI" ve
"ÜLKER FIRTINASI" ADLI ROMANLARINDA KUŞAK ÇATIŞMASI**

Yrd. Doç. Dr. Kemal EROL

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü
e-posta: lameklare@gmail.com

Özet

Kadıköyü'nün Romanı ve Ülker Fırtınası, Safiye Erol'un Cumhuriyet'in ilk yıllarında, toplumumuzda batılılaşma ile geleneksel değerlerin, kuşaklar arasında farklılaşan değer yargılarının ve yaşam biçimlerinin çatışmasını irdeleyen iki romanıdır. Yazarın zengin hayat tecrübesini yansıttığı bu eserlerde yeni neslin etkisi altında kaldığı kültür, Batı kaynaklıdır. Zira kahramanların içinde doğup büyüdükleri dönem, millet olarak Doğu kültüründen Batı kültürüne geçişin gerçekleştiği ve kültürel değişimin her alanda kendisini hissettirdiği Cumhuriyet'in ilk yıllarıdır. Bu yıllarda yeni neslin eski kuşakla ağırlıklı olarak belli alanlarda çatışma içinde olması doğaldır.

Bu çalışmada amaç, Safiye Erol'un bu iki romanından yola çıkarak sosyal ve kültürel değişimin sebeplerini araştırmak; toplumumuzda 'Batılılaşma' diye tabir edilen değişim serüveninin nasıl başladığı; Anadolu halkını değiştirmeye ve benzeşmeye iten temel dinamiklerin neler olduğu ve nesiller arası çatışmanın daha çok hangi alanlarda yoğunlaştığı sorularının cevaplarını bulmaktır.

Anahtar Kelimeler: Safiye Erol, kültür, roman, değişim, kuşak çatışması

**CULTURAL DIFFERENCE AND GENERATION GAP IN SAFIYE EROL 'S WORKS:
"KADIKÖYÜ'NÜN ROMANI "AND " ÜLKER FIRTINASI"**

Abstract

"Kadıköyü 'nün Romanı " and " Ülker Fırtınası " are Safiye Erol 's two works examining the conflict of traditional values , valuable judgments going into change between generations and life styles with westernization of our society in the first years of Republic. In these works combining with the writer's various experiences, new generation is under the influence of culture which originated from the west , because the period that they were born and grown up is the first years of Republic when it happened to pass from east culture to west culture as nation and cultural difference showed itself in every part. In these years it is normal new generation has conflict with old generation especially in specific fields.

The aim of this work is to research the causes of social and cultural difference by following the two works of Safiye Erol; to find how the change adventure called as "Westernilaze" begins; to answer the causes pushing Anatolian society to become different or as the same and to answer the question in what fields we come mostly across the generation gap.

Key Words: Safiye Erol, culture, novel, change, generation gap.

I. Giriş

a. Tanım:

"Kültür" sözcüğü, Latince "sürmek, ekip biçmek, yetiştirmek" anlamına gelen "colere" fiilinin "cultus", yani "ekilen, ekilmiş" türevinden gelir. Türkçeye de bununla bağlantılı olarak Fransızca'da yer alan "cultura" sözcüğünden geçmiştir. Millî Edebiyat döneminin önde gelen mensuplarından sosyolog Ziya Gökalp'in dilinde "hars" sözcüğü ile ifadesini bulan bu sözcük, Cumhuriyet döneminde ilk anlamıyla ilişkili "ekin" sözcüğüyle karşılanmıştır. Ancak bunlardan günümüze kadar kullanımı en yaygın ve işlek olanı "kültür" olmuştur.

Kültür, bir cemiyetin eşya ve tabiat karşısındaki duruşunu; yetenek, beceri, sanat ve gelenekler bağlamında açığa çıkan yaşam biçimini ifade eder. Nitekim, Edward Taylor'a göre kültür, "bilginin, imanın, sanat ve ahlakın, örf ve âdetlerin, hukukun; bireye, üyesi olduğu toplum tarafından kazandırılmış alışkanlıkların ve yeteneklerin oluşturduğu kompleks bir bütündür" (Uygur, 1996: 45). Buna göre, belli bir topluluğun bilgi, inanç, örf ve âdetleri, alışkanlıkları ve hassasiyetleri onun kültürüdür. Ayrıca bu tanım, toplumun ahlak, hukuk, aile kurumu, sanat ve edebiyatını biçimlendiren değerler bütünü gibi yeteneklerin; toplumsal olarak tarih boyunca elde edilmiş kazanımların, yeni nesillere aktarılan davranışların, maddi ve manevi unsurların tamamını kapsar. Kimi zaman birbirinin yerine kullanılan "kültür" terimine karşın "medeniyet" kavramı, daha geniş bir anlamı barındırmaktadır. Nitekim her medeniyetin kimi uluslararası kültürel etkileşimden doğan bir kimliği vardır. Ancak kültür, bu kimlik kapsamında her milletin kendine has yaşamındaki özel biçimidir. "Bir medeniyet müteaddit milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri olan müteaddit milletler, müşterek bir hayat yaşayarak vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple her medeniyet, mutlaka, beynelmileldir. Fakat her medeniyetin, her millette aldığı hususî şekilleri vardır ki, bunlara (hars-kültür) adı verilir." (Turhan, 1994: 36). Millete has bu özel durum, "kendi milletinin varlığını tanımak ve bilmek" (Kaplan, 1982: 44) anlamına gelen "millî şuur" ile korunabilir.

b. Kültürel Etkileşim ve Değişim:

Milletlerarası ilişkiler, zorunlu olarak dil, sanat ve edebiyat etkileşimini doğurur. Bu alışveriş, milletleri doğrudan doğruya bir kültür değişimine sürükler. Ancak bu değişimden her millet eşit derecede etkilenmez. Bu alanda etkileme ve etkilenme pozisyonunu belirleyen unsur, kültürel zenginliktir. Zengin kültürler yaygındır ve etkindir; dolayısıyla dar ve zayıf kültürler üzerinde değiştirici bir role sahiptir. Bu bağlamda zorunlu ve güdümlü bir kültür değişimi yaşanabilir. Bu temelde yaşanan değişim, kapsayıcı roldeki medeniyet mensuplarından destek alan idarî bir gücün veya siyasî iktidara sahip bir zümrenin, kendi halkına -çoğunluğun rızası hilafına- yabancı bir kültürü kısmen de olsa zorla benimsetme girişimleriyle gerçekleşir. Kültür değişimine yol açan bir diğer kaynak ise, toplumun kendi özgür

iradesidir. Yeryüzünde değişime sonsuza kadar bütünüyle kapalı, çağın her türlü gelişmesine karşı direnen bir toplum düşünülemez. En ilkel kabilelerin bile hayat tarzında ve alışkanlıklarında zaman içinde bazı değişimlerin yaşandığı görülür. Çünkü her nesil daha mutlu olmak için doğal olarak bir arayış içindedir. İnsan toplulukları, kendi hayat tecrübesiyle öğrendiği ve bulduğu yeni şeyler karşısında artık anlamını ve önemini yitirmiş eskileri atma ihtiyacını hisseder. Topluların edindiği yeni hayat tarzı, kendi kültürüne kattığı yeni buluşlarla zenginleşerek ilerler. Bu yenilik, genellikle başka kültürlerle temas sonucu açığa çıkar. Böylece toplumun yönetim yapısında, kurumlarında, sosyal ilişkilerinde, eğitiminde, inanç ve ideallerinde, kanun ve kurallarında, giyim kuşamında, aile yapısında, hayatındaki araç ve gereçler ile bunların kullanımında, gündelik tüketim maddelerinde bazı değişiklikler meydana gelir. Zamanla benimsenen bu değişiklikler, o toplumun duyuş ve düşünüşünde, dünya görüşünde, hassasiyetlerinde, olaylar karşısındaki tepkisinde bir önceki döneme göre çok ciddi sayılabilecek yenilikler olarak varlık gösterir.

Burada kültürü, birbirinden bağımsız olmamakla birlikte biçimsel olarak evrensel, bölgesel ve bireysel kültür olmak üzere üç alanda tasnif etmek mümkündür. Ayrıntıda maddi kültür, manevi kültür; ideolojik kültür, davranışsal kültür (Erinç,1992: 79) gibi bir sınıflandırmaya da gidilebilir. Ancak bir cemiyetin ortak inanç ve uygulamaları kapsamında kültür, belli değerler etrafında birleşmiş en büyük topluluk olarak "millet" kavramını oluşturur. Buna göre bir milletin hayatında tarih boyunca yer almış müşterek kıymetler, "millî kültür" terkihiyle ifadesini bulur. Bu da, bir milleti diğer milletlerden ayıran en belirgin unsur olarak anlam kazanır. Böylece mevcut her türlü bilgi, ilgi, alışkanlık, aidiyet ölçüleri, tutum ve davranışlar, görüş ve düşünceler, toplumun yaşamında 'temel kültürel değerler' olarak uygulanır ve bir bütün hâlinde sahiplenilir. (Turhan, 1994: 45). Ancak milletler, millî benlik kaybı riskine karşı, geçen süre içinde değer yargılarında nasıl bir değişime uğradığına ilişkin belli bir kontrol mekanizmasına sahip olmalı; kültürel olarak değişimin hangi aşamasında bulunduğunu, bu değişimin kendilerine neler kazandırdığını veya kaybettiğini anlamaya çalışmalıdırlar.

Her kültür, gelenekten geleceğe bir yol alır. Türk toplumunda Tanzimat'la başlayan ve giderek daha çok rağbet gören Batılı yaşam tarzı, Cumhuriyet'ten sonra 1940'lara kadar bir ivme kazanır. Fransa, bir zamanlar "düvel-i muazzama" (büyük devletler) olarak adlandırılan Avrupa ülkelerinin olduğu kadar Türkiye'nin de dilinden ve modasından çokça etkilendiği bir ülke konumundaydı. Frenk kültürü denildiğinde yalnızca Fransa değil, bütün bir Avrupa kültürü algılanırdı. Osmanlının son döneminde hızla etkisini hissettiren Frenk kültürünün yanında Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Alman kültürü de Türk toplumunu istila etmiştir. Bu etki süreci, 1970'lere kadar devam etmiştir. Mevcut etkileşim, beraberinde gelişmeden çok değişim getirmiştir. Bu dönemde yabancı kültürde daha çok özenmeyle başlayan taklitçi yaklaşım, bir milletin kültürel geleceği için çok tehlikeli sayılan teslimiyetin sınırlarına kadar ulaşmıştır. Nitekim Kaplan'ın dediği gibi "Bir millet, kendisini hiçe

sayarak yabancıların manevî kölesi olursa, er geç maddî kölesi de olur.” (Kaplan, 1982: 44) Bu süreçte kültürel yabancılaşmaya ve yozlaşmaya karşı çeşitli tedbirler alınmışsa da temelde millî kültürden kopmamak kaydıyla öteden beri başlamış olan Avrupalılaşmak emeli, vazgeçilmez bir devlet politikası olarak varlığını korumaya devam etmiştir.

c. Nesiller arası Uyuşmazlık:

Toplumların sosyal hayatta sahip oldukları maddi ve manevi değer yargıları, o toplumun yaşam felsefesini oluşturur. Bu felsefe, toplumun kimi tarihsel dönemlerinde geçirdiği kültürel değişim süreci ekseninde kayma gösterebilir. Bazı kararsızlıkların ve bocalamaların dışında ‘kültürel kabul’ ya da ‘kültürel direniş’, bu süreçte karşılaşılabilen iki mühim sonuçtur. Bir cemiyetin hayatına dâhil olacak yeni kültür öğeleri, o toplumun çağın şartları içinde edindiği uluslararası konumu ile sosyo-kültürel yapısına uymasına bağlıdır. Toplumun kendi hayatına soktuğu yeni unsurlar, mevcut sistemi de etkileyecektir. Sistem değişikliğine ve uygulanmakta olan yaşam tarzının farklılaşmasına etki edecek bu yenilikler, halkın ortak beğenisiyle kabul görmediği zaman, o toplumun değişik kesimleri ve kuşakları arasında kültürel çatışmaların yaşanması kaçınılmaz olur.

Cumhuriyet döneminde Safiye Erol’un bu iki romanından başka Türk toplumunun sosyal hayatta uğradığı kültürel değişmelere dikkat çekmiş çok sayıda roman ve hikâyeler bulunmaktadır. Bu dönemde toplumcu gerçekçi yazarların, bilhassa Köy Enstitüsü kökenli romancıların eserleri bu sosyal temayla ilişkilidir. Bunlarda belli bir uyuşmazlığı veya çatışmayı yaşayan tarafların farklı kuşaklar olduğu görülür. Burada kuşak, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, dönemin ortak şartlarında yetişmiş, aynı duyuş ve düşünüşe sahip, benzer algı ve kabuller edinmiş, ortak tutum ve davranışlarla birbirine yakın kişilerin oluşturdukları topluluktur. Toplumda yer alan bir kuşağın bireyleri, aynı sorumluluklarla yükümlüdür ve davranışlarını da buna göre tanzim ederler. İnsanlık tarihi boyunca geçmişten geleceğe varlığını sürdüren milletlerde her sonraki nesil, bir öncekine göre pek çok açıdan daha gelişmiş ve ilerlemiş görünür. Değişen ve dönüşen şartlar içinde gelişimini değişim seyri içinde bulan her kuşak, kendisinden bir önceki nesli hayat felsefesi bakımından çağın gerisinde görebilir. Bir önceki kuşak “çağdış”, “geri kafalı”, “statükocu” veya “tutucu” gibi ifadelerle değerlendirilirken; bir sonraki kuşak da “aykırı”, ait olduğu toplumun değerleri karşısında sorumsuz ve saygısız olarak suçlanır. İşte anlaşmazlık ve uyuşmazlık, çatışma, kaos ve karışıklık tam da bu ortamda açığa çıkar. Buna kaynaklık eden en belirgin unsurlar duygu, düşünce, algı ve amaç ayrılıklarıdır. Gelinen aşamada, insan ilişkilerinde beklenen uyum ve denge unsuru artık bozulmuştur. Bundan sonra aynı aile içinde bile anne baba ile çocuklar arasında, toplumun yaşça büyük kesimleri ile küçükler arasında birbirini kabullenmeme temelinde bir etkileme ve değiştirme çabası başlar. Değişen yaşam tarzını besleyen/reddeden fikir çatışması, her dönemin kuşakları arasında yaşanır. Bu savaşı, yalnızca aile bireyleri arasında değil; genç kuşak ile muhafazakâr otorite

arasında da görülür. Çünkü her iki kuşak farklı biçimde sosyalleşmiştir ve doğal olarak aralarında düşünce, inanç ve eylem bakımından farklılık görülecektir. Yine yaş ilerledikçe sosyalleşmenin azalması ya da topluma uyumda belirgin bir yavaşlamanın görülmesi, kuşaklar arası mesafeyi arttıran bir başka nedendir.

Her milletin bir diğerinden farklı bir kültür birikiminin olduğu muhakkaktır. Bu birikim, bir toplumun zaman içerisinde ürettiği ve nesilden nesile aktardığı maddi ve manevi değerler manzumesidir. Belli bir etkileşim hâlinde olan maddi kültür öğeleri, genellikle benzerlik gösterse de manevi kültür unsurları her toplumda özgünlüğünü korumaya devam eder. Ne var ki, toplumun manevi değer yargılarında yaşanan aşınmalar, kaymalar beraberinde kuşaklar arası bir anlaşmazlığa ve çatışmaya yol açar. Kültürde millî temeli esas almak kadar evrensel kültürü benimsemek de mümkündür. Evrensel kültür ve sanat içinde yer almak, ancak yabancı bir kültürü taklit etmekle değil; aksine dünyadaki gelişmeleri takip etmekle birlikte ayırıcı vasıfları koruyarak, kendi olmakla mümkündür (Boydaş, 1996: 8). Bunda ne kadar başarılı olunduğunu yazılı kaynaklar gösterir. Nitekim her milletin sanatı, dil ve edebiyatı o milletin kültüründe yaşanan değişimin aynasıdır. Bir milletin folkloru, sanat ve edebiyat eserleri, o milletin değişim seyrine tutulmuş not defteri gibidir; sosyal hayatta dünden bugüne meydana gelen değişme ve gelişmeleri gösteren birer tarihsel belge niteliğindedir.

II. Safiye Erol, Dönem ve Eser

a. Romanlarda Tarihsel Doku:

Bir milletin tarihinde onun kültür sanat ve medeniyetini şu veya bu şekilde etkilemiş miladî mahiyette bir dönemi/dönemleri yaşamamış olması beklenemez. Kimi edebiyat ürünleri, projektörünü ağırlıklı olarak bu döneme çevirirler. Osman Gündüz, "Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların Ulusal Kimlik Edinmedeki Rolü" başlıklı makalesinde, Cumhuriyet dönemi Türk romanının Cumhuriyet ideolojisi çevresinde şekillendiğini; bir önceki döneme ait romanların ise, yanlış batılılaşma, kaybolan değerler ve modernizm gibi temel izlekler çevresinde biçimlendiğini ifade etmektedir. (Gündüz, 2007: 135). Bu tespit, her iki döneme ait kurmaca metinlerin ayna tuttuğu siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel problemler dikkate alındığında doğrudur. Zira roman ve hikâye gibi kurmaca metinler, genellikle yazıldığı dönemin her bakımdan fotoğrafıdır ve gelecek dönemler için tarihsel birer belge niteliğindedir. Örneğin Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kıralık Konak* (1922) adlı romanı bu ehemmiyette bir eserdir. Roman, Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde, İstanbul'da batılılaşma ile geleneksel değerlerin, kuşaklar arasında farklılaşan değer yargılarının, yaşam biçimlerinin çatışmasını irdelemektedir. Safiye Erol (1902-1964)'un romanları¹ da Cumhuriyet döneminde mevcut toplum yapısını, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartlarını,

¹ *Kadıköyü'nün Romanı* (1938), *Ülker Fırtınası* (1944), *Ciğerdelen* (1946), *Dineyri Papazı* (1955)

sosyal yaşamı ve kuşaklar arasındaki çatışmayı sebep ve sonuçlarıyla birlikte ele almış olması bakımından *Kıralık Konak*'la işlevsel olarak benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda her iki yazar da edebiyat ve tarih gibi iki bilim sahasının ilişkisini roman türünde göstererek sanatta disiplinler arası rolün örneğini ortaya koymuşlardır.

Safiye Erol, makalelerinin toplamını taşıyan eserinde yer alan eleştirmen-yazar Selim İleri'nin "Safiye Erol'a Saygı Yazısı" başlıklı yazısında övgü dolu sözlerin muhatabıdır. Bu yazıda Selim İleri, kırk küsur yıllık bir yazı hayatına sahip Safiye Erol için, "Cumhuriyet dönemi romanımızda geçmişin değerleriyle yeninin ihtiyaç duyduklarını birleştirme çabası gütmüş ender yazarlardan" (Erol, 2002: 17) diye söz eder. Bizce de bu hüküm, bir hakkı teslim etme adına anlamlı ve önemlidir. Nitekim Safiye Erol'un ifadesiyle "Her nimet, bir külfetin bedelidir (Erol, 2002: 424). Kültür tarihimizin önemli bir devresini kuvvetli üslubuyla geleceğe taşıyan Erol, romanlarındaki tahlilleriyle Doğu-Batı medeniyetleri arasında güçlü bir gözleme sahip olduğunu kuvvetle hissettirmektedir.

Kadıköy'nün Romanı ve *Ülker Fırtınası* gibi yazarın kendi zengin hayat tecrübesiyle kaleme aldığı romanlar, hakkında yazıldığı dönemi bütün yönleriyle anlamlı kılma işlevini yürütür. Zira "Ulusların tarihsel serüvenleri içinde yaşadıkları olağanüstü dönemler vardır ve bu dönemler daha çok kurmaca metinler aracılığıyla zenginleşir, anlam kazanır" (Gündüz, 2007: 135). Bu nedenle bilhassa tarih unsurunu odak noktası hâline getiren *Ciğerdelen* gibi romanlar, geçmişte kalan bir döneme ilişkin gerçekleri günümüze taşıyarak mevcut neslin aydınlanmasına ve cemiyetin düne göre ulaştığı seviyeyi anlamasına yardımcı kültürel miraslardır.

b. Toplumsal Değişim ve Kuşak Çatışması:

Safiye Erol'un yaşadığı dönem, asırlara hükmeden bir imparatorluğun yıkıldığı, yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa edildiği yıllardır. Birinin Şark mefkûresine, diğzerinin Batı medeniyetine dayandığı bu iki büyük idarî teşekkülün orta sınırında doğmuş, büyümüş, yetişmiş neslin düşüncesi kadar yaşamı da buhranlı olmuştur. Bu çalkantılı dönemin sosyal hayata nasıl yansıdığını bilmek elbette ki çok gerekli ve önemlidir. Safiye Erol'un, toplumun yaşayışından ve meselelere bakış açısından yola çıkarak iki dönemi karşılaştıran romanlarının daha da önem kazanması bu nedendir.

I. Dünya Savaşı'yla birlikte Batı karşısındaki geri kalmışlığı daha da netlik kazanan ülkenin iktisadî durumu, toplumun bütün kesim ve katmanlarının yaşayışına sirayet etmiştir. Başta eğitim, sağlık ve ekonomi olmak üzere her bakımdan sıkıntılarla, yetersizliklerle kuşatılmış bir sosyal yaşamın içinde yer alan genç nesil, mevcut durumu gözden geçirirken, bir önceki kuşaktan farklı düşünmektedir. Cumhuriyet kuşağı olan bu nesil, değişimi temsil ederken; Osmanlı'nın son kuşağı olan kendilerinden bir önceki nesil ile başta uyum olmak üzere pek çok alanda değişik sorunlar yaşamıştır. Bu nedenle Safiye Erol'un her iki

romanında da gençlik sorunları önemli bir yer işgal etmektedir. Yazar, bu probleme, gençliğin bir toplumun geleceği için ne anlam ifade ettiği yolunda sağlam bir bilinçle yaklaşır. Ona göre gençlik yılları, bir birey için en buhranlı dönemdir ve bu dönemde onlara her zamankinden daha fazla sahip çıkılmalıdır.

Cumhuriyet dönemi kadın yazarlarından Safiye Erol'un konuyla ilgili yazdığı bir makalesinde gençlerden aldığı mektupların, bu devrede gençlerin yaşadığı buhranları yansıttığından; onların kendi ülkesinde sahipsiz, *başboş* ve *öksüz* bir şekilde yaşadıklarından söz eder: "*Gençlerden aldığım mektuplar daima buhranlıdır. Normal bir olay, çünkü gençlik, adı üstünde (delikanlılık) zâten buhran mevsimi demektir. Kimi bu şaşkınlık devresini yağdan kıl çeker gibi kolaylıkla aşar; kimi biraz sendeler, yalpa vurur, neticede sağlam zemine yol bulur, erkeklik ve sorumlu vatandaşlık formasına girer. Öylesi de var ki herhangi bir engele takılır kalır, bocalar ve çıkamaz. Bu takıntılar çeşitlidir, tâ imtihan takıntısından kız kadın takıntısına kadar yolu var. Onların koluna girmek, çırpıntıdan dışarı çekmek, ha gayret aslanım diye sırtlarından desteklemek gerek. Her gün söylenen, tekrar tekrar yazılan bir gerçek: Yurdumuzda gençlik pek başı boş, bir manada öksüz kalmıştır*" (Erol, 2002: 469). Safiye Erol, bu devirde gençlere sahip çıkmak ve onlara yol göstermek ister. Yazarın, romanlarına konu edindiği bu dönemlere ait sosyal yaşam ve kültürel değişim fikrine uygun olarak kahramanlarının çoğunu gençlerden seçmiş olması da bu yüzdendir. Yirmili yaşlarda bulunan bu kahramanların başından geçen aşk maceraları, yazara, gündelik sosyal yaşamı içinde toplumun değer yargılarını anlatma imkânını sağlamıştır. Zira romanlarda işlenen bu konular, yalnızca birkaç aileyi ilgilendiriyor gibi görünse de aslında bir dönemi ve o dönemde yaşayan toplumun genel özelliklerini anlatmaktadır.

Romanlarda olayların yaşandığı dönem, Anadolu'nun bir kültürel değişim sürecinden geçtiği 1930-1940'lı yıllardır. Toplum, inkılâplar yoluyla cemiyetin hayatında tatbik edilmek istenen yeniliklerden bazılarını hazır iken, bazılarını da tepki göstermiştir. Ancak sosyal hayattaki değişime kabul ve ret temelinde gelişen tepki, toplumun eğitim, yaş ve algı durumuna göre değişkenlik gösterir. Bu dönemde ağırlıklı olarak aile, dost grubu, arkadaş çevresi, karşıt cinsler, meslek grupları, aydınlar, kentli-köylü, ebeveyn-evlât ve genç-yaşlı gibi farklı kesimler arasında kültürel değerlere ait eski-yeni düşünce ve anlayış farkı, nesil çatışmasına dönüşür.

III. Romanların Tahlili

a. *Kadıköy'nün Romanı:*

Bu roman, Safiye Erol'un gençlik eseridir. Romana adını veren semt, 1930'lu yılların bütün renklerini taşır. Bu semt, romanda Fenerbahçe, Moda, Şifa, Haydarpaşa gibi civar konumlarıyla birlikte kendisine has mevsimsel özelliklerden mimari eserlere ve toplumsal yaşayışa kadar her bakımdan pitoresk bir tasvirle canlandırılır. Romanda asıl dikkatlere sunulan unsur, sosyal hayattır. Osmanlı'dan

süzülerek süregelen yaşama biçimi ile Batı çizgisinde değişip gelişmeye hazırlanan modern Türkiye'nin yenilikçi yaşam tarzı, romanda resmedilen tablonun gerçek yüzünü oluşturur.

Romanın kahramanları, değişimi esas alan bir geçiş süreci içinde safını netleştirmiş yirmili yaşlarda gençlerdir. Osmanlı'nın dağılmasının hızlandığı Balkan Savaşı yıllarında doğdukları bilinen bu gençler, kendilerinden bir önceki kuşak olan Osmanlı'nın son nesli ile birlikte yaşasalar da, onların izinde gitmek istemezler. Yeni nesil, onlardan farklı olarak yeni ülkenin adından, kurumlarından, kanunlarından, eğitim sisteminden giyim kuşamına kadar yepyeni bir kimliği savunurlar. Bu iki kuşak arasında eski/yeni temelinde gelişen ve uyumsuzluğa, çatışmaya yol açan görüş ve düşünceler, romanın kahramanları arasında geçen belli olaylarla bağlantılı olarak diyaloglar üzerinden yansıtılır.

Romandaki şahıs kadrosu, mekân ve tartışılan mevzular iki farklı nesil arasında cereyan eden kuşak çatışmasının ifade vasıtalarıdır. Çatışmanın yaşandığı alanlar, ağırlıklı olarak aşk, aile kurumu, eğlence tarzı, yerleşik kültür, eğitim sistemi hakkındaki düşünceler ve ülkenin geleceği ile ilgili tasarımlardır.

Kadıköy'nün Romanı'nin olay örgüsü içinde sık sık varlık gösteren kahramanların, Osmanlı'dan gelen geleneksel düşünce ve yaşayışa karşı Cumhuriyet rejimini savunurken; aslında genel olarak söylemde aktif, uygulamada pasif hatta çelişkili oldukları görülmektedir. Çünkü teoride iddia ettikleri düşünceler ile bunları kendi yaşamlarına tatbik etmede ciddi bir tenakuz içindedirler. Her hâllerinden bir bocalama süreci yaşadıkları bellidir. Bu romanın kahramanları, olayların yaşandığı mekânda, Kadıköy'de, "Yediler" diye anılan Bedriye, Burhan, Gazeteci Necdet, Nesrin, Orhan, Tüccar Mükerrerem ve Kunduracı Baha'dan oluşur. Bunlar, sosyal çevrelerinde yenilikçi düşünce ve uygulamalarından dolayı aykırı görülen genç neslin mensuplarıdır. Hayalin değil, hakikatin peşindedirler. Pozitivizme fazla kapıldıkları için beşerî duygunun anlamını ve önemini yeterince kavrayamamış olmaları, belki de bu genç neslin en büyük eksiğidir. Ancak çalışkan, gerçekçi, üretken ve yenilikçi bir karakter çizerler. Zira yazara göre, "*İnsanın iki ezeli düşmanı vardır: Korku ve tembellik.*" (Erol, 2002a, s.472)² Yeni nesil, bunları adım adım yenecek, zihinlerini bürüyen vampir cinsinden hayallere asla fırsat vermeyeceklerdir. Romanda kahramanların bu anlayışla yükümlü kılınmış olmaları, onların gerçek bireysel yanlarını değiştirmez.

Romanda karşıt cinsten gençler arasındaki **duygusal ilişkiler**, kuşaklararası çatışma alanlarından biridir. Romanın kahramanları arasında üçlü bir aşk sarmalı yaşanır. Bedriye, Burhan'a; Necdet, Bedriye'ye; Nesrin de Necdet'e âşıktır. Ne var ki bunlardan hiç biri sevdiğinden beklediği karşılığı bulamaz. Romanın asıl kahramanı Emekli bir Miralay'ın kızı olan Bedriye'dir. Diğer gençlere oranla yaşça bir önceki kuşaktan sayılır. Bedriye, güzelliğiyle dillere destandır, çevresinde "Yeşil Kız" diye çağrılır. Ancak bahtı karadır, yeni neslin elinde yakalayabilecek bir mutluluğu

² Romanlardan yapılan alıntılarda yalnızca sayfa numaralarına yer verilmiştir.

bulamadığı için mutsuzdur. O, on altı yaşında iken evlenmiş, evliliğinin dokuzuncu yılında eşini bir trafik kazasında kaybettikten sonra kimseyi beğenmediği için otuz altı yaşına kadar dul kalmış bir bayandır. Bunca süreden sonra Necdet'le tanışıp onun aşkına hedef olsa da seçimini Burhan'dan yana kullanır, onunla evlenir ama beklediği mutluluğu yakalayamaz. Yıllar sonra Necdet'le karşılaşınca insana güven ve aşka dair fikrini, *"En büyük acı, sevmek, birleşmek ve aşkın ayaklar altında paçavra edildiğini görmektir. Ben sevdiğimi de, sevgimi de, sevginin kutsiyetini de kaybettim"* (s.244) sözleriyle açıklayacaktır.

Romanın kahramanlarından Mükerrerem, işinde başarılı bir tüccardır. Duygularını dışa vurmaktan uzaktır, çünkü aşkın varlığına inanmaz. Bu yüzden özel hayatına ait konuları kimseye açmaz. Böyle davranmayanları eleştirir. Örneğin, Bedriye'ye karşı beslediği aşkını duyurmuş olmaktan dolayı Necdet'i "enâyilik"le suçlar: *"Bir kadına kur yapmazdan evvel bu işin karşı tarafça nasıl telâkki edileceğini iyice anlamak lâzım. Bakarsınız mukâbil alâka yok, hiç sokulmazsınız. Enâyiliğin lüzûmu yok"* (s.18). Burada karşıt cinsle duygusal ilişkiler üzerine geliştirilen tavır, eski alışkanlıkların değil, yeni bir anlayışın ürünüdür. Kahramanın tek taraflı duygulara getirdiği "enâyilik" tanımı, çağın gerektirdiği medeni ilişkilerde karşı tarafın düşünce ve rızasına saygı duyma şartının göstergesidir. Abdülhamit dönemi nazırlarından Habip Paşa'nın oğlu Mükerrerem, bu bilinci değişen yeni kültürel ortamda edinmiştir. Yeni kuşak, isimlerine yansıdığı gibi yenilikçi düşüncenin taşıyıcısıdır. Zira, Mükerrerem'in teyzesadesinin adı Hürriyet'tir. Öteden beri süren istibdadî yönetimin yaşattığı sıkıntılardan bunalmış bu kuşak, yıllarca Meşrutiyet'in hayaliyle yaşamış ve çocuklarına 'Hürriyet' gibi özgürlüğü ifade eden isimler vermiştir. Buna karşın yeni dönem ve düzende hayalin yerini hakikat almıştır. Mükerrerem'in şahsında yeni nesil, artık Cumhuriyet gerçeğini yaşadıkları için özgür toplumsal yaşayışa uygar çağın gereklerini katması beklenen bir kuşaktır.

Romanda Mükerrerem gibi aşkın varlığına inanmayan dönemin genç neslinin mensuplarından biri de Burhan'dır. O, belli bir mesleğe sahip olmamasına rağmen önceki kuşağa oranla sosyalleşme düzeyi yüksek biridir. Kadınlardan nefret eder ve onların duygularına önem vermez. Bunda, bir ara, İngiltere'de eğitim gördüğü sırada, kendisiyle aşk yaşadığı İrlandalı bir ressam kızın evleneceği sözünü verdiği hâlde zengin birine kaçıp gitmesinin etkisi vardır. Yaşadığı bu başarısız tecrübeden dolayı kendi kuşağının modasına uyan Burhan'a göre, *"Artık hakiki aşk yoktu. Olsa bile kimse bunu itirafa cesaret edemezdi. Aşk.. Mizah mevzûu olmuştu. Hassas insan, gülünç insan demekti"* (s.34).

Dönemin sosyal ilişkilerinde belli bir yaş farkı bile bakış açısına yansiyabilmektedir. Romanın şahıs kadrosunu oluşturan yedi genç arasında hepsinden on yaş daha büyük olmakla ara nesli temsil eden Bedriye, aşka olumsuz yaklaşan yeni neslin aksine *"büyük ve klasik bir muhabbet"* diye adlandırdığı aşkı yaşama arzusundadır. Oysa yeniyi temsil edenler, gönül meseleleriyle uğraşmayı ayıp saydıkları için aşkı, sanat gibi estetik değerlere kurban etmekte tereddüt etmezler. Genç kız ve erkeklerin özgürce arkadaşlık edebildikleri bir devrin nesli

olan Necdet, evliliğin, tek taraflı görücü usulüne göre değil; karşılıklı bir sevgi ve kabulün oluşması hâlinde yapılabileceğini savunur. Gazetede eski kuşaktan patronuyla görücü usulü evliliği savunduğu için tartışır. Bunun gibi modern eğitim görmüş yeni jenerasyon, içki meclislerinde sarhoş olup sevgiliye methiyeler düzen dedelerinin izinde gitmekten imtina eder. Bu yüzden yeni anlayışı sahiplenmek yerine aşkı kutsamayı tercih eden gençleri abesle iştigal etmekle suçlarlar. Onlara göre âşık olanlara rahatlık batmıştır, “*arpaları fazla geldiği*” için âşık olmak gibi bir avuntunun peşindedirler. Aşk, olsa olsa aşırı lüks hayattan gözü dönmüşlerin “*züppeliği*” dir (s.232).

Yeni nesil, devrin sosyal yaşantısı içinde gönül meselelerini öncelikli olarak gündeminde tutan çevrenin sohbetlerinden sıkılır. Mükerrrem, bu konudaki eleştirisini Burhan ile yaptığı bir sohbeti sırasında şöyle açıklar: “-... *sahi nedir bu azgınlık, bu kudurukluk, nedir bu dâvâ? Bu pandomima daha doğrusu. Başka iş güç yok mu? Üstadım, bunlar yiyip içip, Moda’da, Kalamış’ta güneşlenip, denizlenip, bir yandan gıda bir yandan tabiatla beslenerek azıyorlar. Sonra renkli fenerlerle süslü çardaklar altında mandolinler, sazlar çalınıyor. (...) Şiirler, gazeller, romanslar okunuyor. Rakılar, viskiler içiyorlar. Sandviçler, buzlu üzüm sömürüyorlar. İnsan çileden çıkmaz mı? İşte hepsi işi azıttı. Kendilerine dert kıtlığında uydurma birer acı icat ettiler. O şâirâne dekor içinde gizli gizli gönül çekmek hoşlarına gidiyor*” (s.92)

Romanın diğer bir kahramanı olan Orhan, Doğu-Batı arasındaki anlayış ve yaşayışta bocalayan, hangi safta yer alması gerektiği konusunda karar vermekte zorlanan toplumun belli bir kesimini temsil etmek için vardır. Kararsız kişiliği, meslek edinmesini de engellemiştir. Ancak o, meslek edinmemiş olmaktan Burhan gibi rahat ve vurdumduymaz değildir. Pek çok işe el attığı hâlde sonuç alamadığı için “*Ben yarım bir insanım*” dediği kendi durumu hakkında sorgulayıcıdır. Orhan, bütün ayyaşlığına ve hovardalığına rağmen yetmiş yaşında hâlâ edebî eserler yazan, şarkılar besteleyen; bu yüzden kendisini milletine tanıtıp sevdirmeyi başarmış büyük babası gibi çalışkan olmak ister. Çünkü yeni nesil, kendini tanıma noktasında bir iç hesaplaşmayı, davranışlarını sorgulamayı başlatmış; sebep-sonuç ilişkisi içinde bir muhakeme yürütmeyi esas almış kuşaktır. Servetini ve gönlünü güzel idare eden Mükerrrem’in kişiliğine hayranlık duyan Orhan, kendi durumunu şöyle izah eder: “... *Ben kopuğun biriyim, her rüzgârla savrulurum. (...) iradem yok, seciyesizim, aşikâr. Zaten adam olaydım bir iş tutardım. (...) Ben kolumda kemeç, işret âlemlerinde dolaşıyorum. Saz çalmakla şarkı söylemekten başka hakkıyla bildiğim bir şey yok. (...) lisanlar öğrendim, Dârülfünûna devam ettim. Her şeyi bir parça öğrendim, her çanağa parmak attım. Fakat bütün bildiğim bir şey yok. Ben yarım bir insanım*”(s.19). Bu sözler, bir umutsuzluğu değil, tedaviye zemin hazırlayacak sağlam bir teşhisi ifade eder. Bu anlayışı örnek edinen; Cumhuriyet’in üretken, çalışkan, azimli yeni insan tipini temsil eden bir başka karakter olarak Necdet’i görüyoruz. Çalıştığı gazetede en zor işlerde bile yer almaktan imtina etmeyecek kadar isteklidir. Aynı şekilde Baha da çalışkan bir esnaftır. Onlara göre kendilerinden önceki kuşak, bu vatan ve millet için düşünemediklerini, düşünüp de

gerçekleştiremediklerini, sürekli bir sonraki kuşaktan -şartların değiştiğinden habersiz oldukları hâlde- beklerler. Oysa mevcut inkılâp gençliği, önceki kuşağın yıktıklarını onarma peşinde, ülkeyi yeni bir anlayışla kalkındırma idealinde olduklarını öne sürerler. Zaten eski kuşağın yeni nesle itirazı, çalışma konusunda değil; gündelik hayat içinde aykırı gördükleri yaşam tarzlarıdır. Bunun farkında olan gençlerden Orhan, kendi başarılarının eskiler tarafından görmezlikten geldiğini iddia ederek kabul etmediği eski kuşağın şikâyetlerini şu cümlelerle özetlemektedir: "... Tevekkeli değil zamane gencinin adı çıkmış. Bize hafif, bize cevhersiz, beceriksiz diyorlar. Diyorlar ki, biz tenisten, danstan, kur yapmaktan başka şey bilmezmişiz (s.52). Orhan, ayrıca kendi eğlence tarzına karşı çıkan eski kuşağın görüşünü niyet okuma yoluyla açıklar: *Çenesiyle gerdanına basarak yaşlı bir adamı taklit etti: -İnkılâp gençliğinden beklenen bu mudur?*" dedikten sonra, onların adına suçlamaları istihzâ bir dille aktarmaya devam eder: "*Bu serbestlikler, bu danslar, kızların, oğlanların ulu orta kur yapması, efendim?.. Züppelik sayılan spor iptilâsı...*" (s.53). Yeni nesil gençler, bu eleştirilere eskilerin eğlence anlayışını hatırlatarak karşı çıkarken, Baha'nın, "*Ayol, bu dünyanın hangi devrinde, hangi diyârında yaşlılar, gençleri beğenmiş ki bugün beğensin. İş zamanı işinize bakın; keyif zamanı keyfinize bakın*" sözleriyle eskilerin eleştirilerine aldırış etmemekte hemfikirdirler. Bunlar, bir önceki kuşağın yalnızca seyahatnâmelerde ve risâlelerde okumakla yetindikleri Batılı yaşam tarzını bizzat kendi yaşamlarında tatbik eden enerji dolu coşkun tiplerdir.

Romanda kuşak farkı ve çatışması, kendini **mekânlarda** da gösterir. Cumhuriyet dönemi neslinden Mükerrerem'in içinde yaşadığı ev, kendisinden iki kuşak öncesine, Abdülhamit dönemine ait eski mimarinin izlerini taşır. Mükerrerem'in dedesi Habip Paşa tarafından yaptırılmış, "*İçerisi ağır halılarla, sedefli Şam işi mobilyalar, oyma abanoz, tahtalar, Çin küpleri, âvîzeler, yedi iklim, dört bucaktan toplanmış antikalarla tıklım tıklım döşeli*" (s.25) saraya benzer bir mekândır. Buna karşın Nesrin'in odası gibi yeni neslin barındığı mekânlar, eşyası, sadeliği ve düzeniyle çağın zevk ve anlayışına hitap eder.

Yeni sosyal yaşamda eskiden farklı olarak dikkat çeken bir başka alan da **düğün etkinliği, spor ve eğlence hayatıdır**. Mükerrerem'in ablasının düğününde kuşaklar arası eğlenceye dair zevk uyumsuzluğu da yaşanır. Burada her kuşak kendi eğlence anlayışının peşindedir. Mükerrerem'in ablası, düğünü bir "garden-party" olarak düşünürken; bir başka kuşağın eski âdet arayışı, çatışmanın ortama yansıyan yüzüdür. Davetliler arasında da farklı dönemlerin insanları bulunmaktadır. Mükerrerem'in ilgi gösterdiği çevre, kendi yaşlarında Cumhuriyet döneminde yetişmiş gençler iken; eniştesinin yanında saray çevresinden gelme "beyler, paşalar" bulunur. Her iki kuşak arasında ilgi, ilişki ve sohbete dair bir iletişimin olmaması, kültürel değerlerde kuşaklar arası fikir farklılığının boyutunu gösteren önemli bir göstergedir.

Buna benzer bir başka kuşak çatışması da **sportif etkinliklerde** yaşanır. Yeni kurulmuş Cumhuriyet Türkiyesi'nde Batı'nın bir kültür motifi olarak gençler

arasında henüz gerçekleştirilen spor faaliyetleri, kuşaklar arasında bir çatışma sebebidir. Eski kuşaktan Mihriban Hanım, bedenlerini yordukları gerekçesiyle spor yapan gençlerin bu aktivitesini zararlı bulur. Şişmanlığı sağlıklı olmanın bir işareti olarak gören Osmanlı makbul kadın tipi, bir bilgi yanlışının farkında olmayarak jimnastik gibi spor faaliyetlerinin pek çoğuna olumsuz yaklaşır. Sporun, insan bünyesinin zayıf düşmesine yol açtığını; dolayısıyla dönemin öldürücü verem hastalığına yakalanma riskini arttırdığını öne süren Mihriban Hanım, bedenlerini spor yapmakla yıpratırları gerekçesine dayanarak gençleri şöyle eleştirir: “Siz, bu zamanın tazeleri, canınızın kıymetini hiç bilmiyorsunuz. Fazla spor yapıyorsunuz. Teniniz kapkara, kollarınız, bacaklarınız değnek gibi. Bizler, siz yaşta iken sabahları kalkar, fıskiyeli havuzun kenarına inerdik. Orada leylakların altında dadımız bize sütlü kahvemizi getirirdi. (...) Ama böyle sülün gibi bir endamımız yoktu, etli canlı idik.” (s.153). Oysa Batı’yı bilenler, modern eğitim almış, çağın fen ve teknolojik imkânlarıyla tanışmış, sağlık yöntemleriyle buluşmuş yeni nesil genç kadınlar, Mihriban Hanım gibi düşünmezler. Onlar, tam aksine moda dergilerini takip edip spor yaparak ince ve narin olmaya özenirler. Şişmanlığın, fazla yemekten ve hareketsiz kalmaktan ileri geldiğine inanırlar. Bu yüzden yeni nesil bayanlar, asıl hastalığın kilolu olmaktan kaynaklandığını söyleyerek beden sağlığı için sporun şart olduğu görüşündedirler. Eski bilgilerinde ısrar eden Mihriban Hanım, insanın ruh sağlığına ilişkin uyarılarda da bulunur: “İçki içerseniz, sigara içerseniz, poker, briç oynarsanız. Sabahlara kadar dans. Türlü türlü kitaplar okur, rûhî muvâzenenizi, âsâbınızı bozarsınız. Ne gıdanız belli, ne uyku saatiniz... E... Bu kadarına körpe bir kadın vücudu dayanmaz” (s.154). Mihriban Hanım, bu konuda kısmen haklı olsa da gençlerle anlaşmakta başarılı olamaz. Çünkü eski ve yeni bilgiler kadar alışkanlıklar da kuşak çatışmasının asıl sebebi olmaya devam edecektir. Mihriban Hanım’ın bu husustaki uyarıları da eski ve yeni kuşak çatışmasının kazandığı boyutu anlamak bakımından önemlidir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında takip edilen **moda** furyası, eski kuşak insanının önde gelen eleştiri konularından biridir. Modada sık sık yaşanan değişime ayak uyduran, değişen makyaj malzemelerine basit bir zevk uğruna bol paralar harcayan gençler, kendilerinden önceki kuşağın eleştirilerine hedef olurlar. Genç bayanların kılık kıyafetlerindeki seçimde, saçlarına başlarına yaptıkları bakım ve kullandıkları makyajlarda erkekler belirleyicidir. Özellikle bu konuda erkeklerin beğenileri dikkate alınır. Değişen zamane erkeğini zevksizlikle suçlayan eski kuşak, yalnızca sosyal yaşamda giderek hız kazanan değişime değil, aynı zamanda bu değişim rüzgârına kapılan erkeklerin böyle sevimsiz bir kadın kalıbına nasıl tahammül ettiklerine isyan eder: “Hele bazı gençler görüyorum, alimallah deccal! O güzelim saçlar dipten kırılmış, başta yıllık bir takke, ipek gibi uzayıp gölge salması lazım gelen kirpiklerde rimel denilen pis alâmet. Kaşlar hak getire. Göğüs yok, kalça ne gezer! Fakat kabahat sizde değil, kabahat erkeklerde. Erkek kadını nasıl görmek isterse, kadın o kalıba girer. Demek bugünün erkekleri ağzının tadını bilmiyor” (s.154).

Sonuç olarak Safiye Erol'un, bu romanda idealize ettiği karakterlerine, eski kuşağa karşı direnirken biçtiği bir rol vardır. Bir makalesinde bu role ilişkin söyledikleri, aslında romandaki kahramanları vasıtasıyla iletmek istediği mesajı da özetlemektedir: "Asrî hayattan korkmayın, spor yapın, dans edin, iyi terbiye görmüş aile kızlarıyla arkadaşlık edin, şimdilik evlenmeyin. Evliliğe giriş senatoryuma girişe benzememelidir. Önce adamakıllı derlenin toparlanın, sonra hiç durmayın evlenin. Asrî kız olsun ne zarar? Gelenekçilik mağara devri üslûbunda direnmek olmasa gerek" (Erol, 1962a).

b. Ülker Fırtınası:

Ülker Fırtınası, Safiye Erol'un *Kadıköyü'nün Romanı*'ndan yaklaşık 6-7 yıl sonra yazdığı bir eserdir. Her ikisi de zihniyet, felsefi anlayış ve dünya görüşü temelinde Doğu-Batı sentezine dayanmaktadır. Ancak hayata bakış açısı aynı olmakla birlikte *Ülker Fırtınası*, Batı kültürüne bağlı yaşam tarzını benimseme ve uygulama bakımından *Kadıköyü'nün Romanı*'na oranla daha ileri bir seviyede yer alır. Zira *Kadıköyü'nün Romanı*'nın kahramanları, takip ettikleri Batı kültür ve medeniyetini uzaktan öğrenip anlamaya çalışan kişiler iken; *Ülker Fırtınası*'nın genç nesli eğitimlerini Avrupa'da sürdürmekte olan bilgili ve donanımlı kimselerdir. Birinci romanda kişiler, devrin yaşayışında değişimin hangi ölçülerde olması gerektiğini tartışırken kararsız ve çelişkili davranışlar sergilerken; ikincisinde kişiler böyle bir tereddüt, kararsızlık ve bocalama içinde görünmezler. Bunda kahramanların eğitim düzeyi ile Batı'yı tanımada sahip oldukları imkân farkı büyük rol oynar. Romanların dokusuna nüfuz eden değişken görüş netliğinin derecesi de yine bu sebebe dayanmaktadır. Bu yüzden *Ülker Fırtınası*'nda yaşanan kuşak çatışması, *Kadıköyü'nün Romanı*'nındakine oranla daha derin, keskin ve şiddetlidir.

Cumhuriyet'ten sonra köklü bir kültür değişimine sahne olan Türkiye'de, Osmanlı kültür mirasının izlerini taşıyan eski nesil ile çağdaş kültürel değerleri ve bilimsel görüşleri benimseyen yeni nesil arasında bir çatışmanın yaşanmaması beklenemez. Cumhuriyet neslinin Avrupa'da eğitim görmüş olması, içinde uzun yıllar yaşadıkları Batı coğrafyasını ve müreffeh yaşam düzeyini tanımış olması, kendi ülkeleriyle aradaki farkı anlamalarına ve ait oldukları milletin geleceği için daha sağlıklı düşünmelerine imkân tanımıştır. Bu yeni genç kuşakta oluşan Avrupa'daki yaşam kalitesini, fen ve teknolojiye ileriye gidişini kendi ülkelerinde de görme arzusu, henüz edinilmiş bir görev ve sorumluluk bilincinin eseridir.

Ülker Fırtınası'nın eğitimli, aydın ve coşkun kahramanları Nuran, Turan ve Selçuk, Batı'da yaşamış, orada eğitim görmüş; kendi ülkelerinden uzun bir süre ayrı kaldıkları için daha önce millî kültürlerini yeterince tanıma fırsatını bulamamış gençlerdir. Ülkelerine döndüklerinde bu gençlerin, sosyal hayata hâkim geleneksel yapıyla, gelişmişliğin önünde engel teşkil etmiş köhne düzeni sürdüren anlayışa mensup sosyal çevreyle uyumadıkları görülür. Çünkü bir arada bulunan iki farklı duygu, düşünce ve anlayışa sahip kuşaklar arasında çatışma için gerekli ortam hazırdır.

Devasa bir sanayi hamlesini başlatmış, fen ve teknolojik ilerlemede önemli mesafeler kat etmiş Avrupa’da eğitim görerek “*asrın terbiyesi*”ni edinmiş Cumhuriyet nesli, şahsî çıkarlarını bir yana bırakıp toplumun menfaatlerini gözetmeyi esas almıştır. Bu bağlamda sorumluluklarının bilincinde oldukları anlaşılan gençler, “*muasır medeniyetler seviyesi*”ne kilitlenmiş Türkiye Cumhuriyeti’nin ülküsüne bağlıdırlar.

Daha romanın başında kendi macerasını anlatırken karşımıza çıkan Nuran, asrın terbiyesinin bir gereği olarak kendi özel yaşamındaki sorunlardan bahsetmek istemediğini, “*Şahsî saadetimin ve ıztırâbımın üzerinde fazla durmayacak kadar asrın terbiyesini aldım, bunlardan bahsetmek bile bana abes gelir*”(s.6) sözleriyle duyurur. Bu sözler, savunucularının eski kuşakla yaşayacakları şiddetli bir çatışmanın sebebi ve habercisi olacak kadar alışılmamış yeni bir fikir taşımaktadır. Yeni nesilde yeni olan yalnızca bu değildir; aile kurumunda bireyin yaşamına ilişkin eski kuşak tarafından kabul edilmesi imkânsız **aykırı düşünceler** eklenince çatışma kaçınılmazdır.

Nuran’ın İstanbul’da ayrı bir evde tek başına yaşama isteği, teyzesi Dilrûba’nın tepkisine yol açar. Bu talep, asırlar boyu devam edegelen örf âdetleri, gelenek görenekleri tanımamak, ataerkil bir toplumun değer yargılarını çığnemek demektir. Ancak yeni neslin felsefesi farklıydı ve Nuran, bu kararında “*Ayıp mayıp dinlemeyeceğim*” diyecek kadar ısrarcıydı: “*Kışın ben ayrı çıkmak niyetindeyim. Teyzem baklayı ağzından çıkaramadı ama ben anladım. İstanbul’da genç bir kızın müstakil oturması henüz hoş görülüyor galiba. (...) Ayıp mayıp dinlemeyeceğim. Süreyya Bey ‘Vay’ diyordu. Maamâfih Nuran’ı yatıştırdı. Artık İstanbul’da genç bir kız müstakil hayatını yaşayabilirdi. Çalışan ve kazanan kadın kendi yuvasına neden kendi sahip olmasın? Hâşâ, bunu bugün kimse ayıplamaz. Bu hususta bâzı yaşlı kimselerin eski görenekte ısrar etmelerini hoş görmeli*” (s.16-17).

Eski-yeni fikirler ve uygulamalar çerçevesinde Dilrûba ile çatışan yalnızca Nuran değildir. Aynı nesilden kendi çocukları da karşı safta yer almıştır. Dilrûba’nın çocukları, evde yaşama alanlarını kendi zevklerine uygun döşemeye kalkınca konağın oturmuş düzeni bozulur. Ancak gençlerin, modern eğitimin ve yaşam felsefesinin kendilerine kazandırdığı imkânlardan yararlanarak ortaya çıkardıkları evin eskisinden daha estetik bir görünüm kazanmış düzenine anneleri bile itiraz etmekte zorlanır. Bu durum, Dilrûba’nın yenilik karşısında pes ettiği anlamına gelmez. Çünkü daha direnmesi gereken çocukların pek çok aykırı davranışları vardır. Örneğin Alman kültürü ile yetişmiş, belli bir çalışma disiplinine sahip kızı Turan, eve gelen misafirleri yerleşik örfeye uygun karşılamadığı ve onlarla istenilen şekilde ilgilenmediği için eleştirilir. Ayrıca Turan’ın, büyüklerinin yanında “ayıp” mefhumuna aldırış etmeden sigara tütürmesi, başka bir çatışma konusudur. Ait olduğu toplumun değer yargıları ile kızının bu aykırı davranışları arasında sıkışıp kalan anne zor anlar yaşar. Turan’ın bu geleneksel yaşam biçimine, dayatmacı uygulamalara ve baskıcı tutuma karşı itirazı vardır: “*Böyle olacak olduktan sonra anası babası onu niye birçok paralar dökerek pahalı bir üniversitede okutuyordu?*

On yedi yaşında gelin edeydiler. O da şimdi sürmeli gözlü, tombul bir hanım olurdu, çocuk yetiştirirdi. Bu da fena bir iş değil. Fakat mademki modern bir meslek kadını olmaya çalışıyor, kendisinden bu köhne hanımnine âdetlerine uyması beklenemez. O, iş başarmak isterdi, iş!" (s.27).

Dönemin hızla değişen sosyal yaşamında yeni insan tipini ve düşünce biçimini temsil eden genç kuşağın, eğitilmiş tabakanın eski kuşakla yaşadığı çatışmalar yalnızca evdeki disiplin ve iş alanıyla sınırlı değildir. **Evlilik kurumunda** ve çocuk edinme konusunda da çatışma yaşanır. Turan, arkadaş çevresinden bazıları gibi evliliğe bütünüyle karşı değildir, sevdiği birini bulursa evlenecektir. Ancak o, "hiçbir zaman göreneği takip etmiş olmak için kocaya varmayacak"tır. Ayrıca Turan'ın, yirmi beş yaşına geldiğinde hâlâ uygun bir kısmeti bulamamış olması durumunda artık evliliği beklemeden çocuk doğurmak için hazır bir planı vardır. Turan, günümüz toplumunun bile aile ve ahlak değerlerinin sınırlarını zorlayan –ki o dönemde sözü edilmesi büyük cesaret gerektirirdi- bu hayret verici düşüncesini açıkladığı ortamda, anne, duyduklarına inanılmaz bir şaşkınlıkla şu tepkide bulunur:

"... Yanız şu kadar söyleyebilirim ki, yirmi beş yaşında hâlâ evlenmemiş bulursam artık beklemem ve bir çocuk doğururum. İhtiyar hanım biraz düşündü, duyduğu sözlerin pek içinden çıkamadı.

-Ne gibi çocuk? Nasıl çocuk? Evlâtlık mı?

Turan sigaradan halkalar savurdu, güldü:

-Hayır efendim, doğururum dedim size. Gelişigüzel hoşlandığım bir adamdan; yeter ki, aptal ve hastalıklı olmasın.

-E... Çocuğun babası ne olur? (...)

-Babasından bana ne? dedi. Ana da ben, baba da ben. Kocadan pekâlâ vazgeçebilirim ama bir veya birkaç evlât isterim. Kadın kısmı anne olmalıdır. Dîlrüba Hanım'la misafirleri oldukları yerde vurulmuşa döndüler" (s.28)

Dîlrüba Hanım, romanın olay örgüsü içinde sosyal yaşamdaki değişime ve devrimlerin getirdiği yeniliklerden habersiz, kendi hâlinde gelenekçi yaşlı bir kadın tipi olarak yer alır. Çocuklar ise, aldıkları eğitim sayesinde kendi yenilikçi kimliklerini ve düşüncelerini kabul ettirmede ikna kabiliyeti yüksek ideal tipler olarak tasvir edilmektedir. Turan, yapılan devrimlerle eski ahlak anlayışının ve geleneksel uygulamaların ortadan kaldırıldığını; yeni neslin çağın gerektirdiği toplumsal kanun ve kuralları belirlediğini anlatır. Anne, evdeki düzene ilişkin çıkan tartışmadan sonra bu münakaşadan da mağlup ayrılır. Yazar, yarattığı karakterlerine yeni fikir ve meziyetler kazandırmış; Cumhuriyet'in eseri olan bu yeni nesli eski kuşakla tartıştıran, galip gelmelerini sağlayacak üstün fikirlerle donatır. Safiye Erol'un düşünsel tartışmalarda eskiye karşı genç kuşağı destekleme çabası, romana açıkça yansımıştır.

Ülker Fırtınası'nda mesaj ileten temel taşıyıcı unsur kahramanlardır. Temalar, bu kahramanların kendi aralarında ve başkalarıyla geçen diyalogları üzerinden aktarılır. Bu bağlamda yazarın en ideal tiplerinden biri de Seymen'dir. Bir

sanatkâr duyarlılığına sahip olan bu genç, henüz küçük yaşlarda ailesini beğenmemeye başlamış, onların tabiatlarına aykırı bir davranış sergilemiştir. En büyük amacı, çalışarak bir yerlere gelmek ve istemediği ailesinden kurtulmaktır. Onda kendini beğenmişlik, kibir düzeyindedir. Babası Sermet'i, annesi Müzeyen'i kendine yakıştırmaz. Seymen'in bu kusuru, yazar tarafından geçirtilirken eğitimi, ciddiyeti ve kendisine güven duygusuyla desteklenmiştir. Portresi, *"Bir asilzâde, bir prens, alnında fitrî tacı ile dünyaya gelen insanüstü bir mahlûk!"* (s.59) sözleriyle çizilir. Oysa Seymen, babası Sermet'in daveti üzerine kendilerine gelmek isteyen Nuran'ı, *"Nasıl oluyor da siz bize geliyorsunuz? Bizim evde size lâyük arkadaş yok ki..."* diye uyarmaktadır. Bu durum, yeni dünya görüşüyle yetişen gençlerin "gerici" kabul ettikleri anne babalarıyla genelde yaşadıkları çatışmanın bir boyutudur.

Asıl büyük tartışma, Doğu-Batı arasındaki anlayış farkına vakıf, Avrupa'da eğitim görmüş duyarlı gençler ile Avrupa'yı ulaştığı ileri düzey ve büyük imkânlar bakımından tanımadığı hâlde oraya gidenlerin asimile olacağını öne süren yarı aydın tipler arasında yaşanır. Selçuk ile Turan, devam ettikleri eğitimlerini tamamlamak üzere Avrupa'ya gitmeye hazırlanırken Cumhuriyet'in 10. yıl kutlaması münasebetiyle gidişlerini bir gün etelerler. Bu arada köşke gelen birkaç entelektüel, daha doğrusu yarı aydınla aralarında fikir anlaşmazlığı yaşanır. Sohbetleri sırasında ortaya atılan "ideal Türk mefhumu" konusunda tartışma başlar. Ülke sınırları dışına hiç çıkmamış olan bu misafirlere göre, eğitim amaçlı bile olsa yurt dışında uzun süre kalanlar milliyetini unutacaklardır: *"... Hiç itiraz etme. Bak, sözümüzün en canlı misâli sensin. Ana dilini âdeta bir Alman şivesiyle konuşuyorsun. Düşünüşünde millî çeşni, Türk'e mahsus orjinalite yok. İyi bir vatandaş olmak isteyen, mecbur değilse, yabancı ülkelerde pek fazla kalmamalıdır; sen neredeyse Almanlaşacaksın"* (s.69). Bu yaklaşım, aslında kendinden emin olmama ruh hâlinin dışavurumudur. Bu eleştiri, kendi kültürünü bile içine sindirememiş, başkasının etkisinde kalma korkusunu yaşayan, Doğu-Batı değerlerini ve yol açtığı sonuçları karşılaştırma ve öğrenme cesaretini gösteremeyenlerin ucuz milliyetçiliğidir. Selçuk, haksız ve yersiz bulduğu bu suçlamaya karşı, *"Türklük başka, alaturkalık başka şeydir. Alt tarafı bir insan zenciler arasında yaşarsa onlara bile bir benzeyiş bağlar, fakat rûhen zenci olur mu? Bunun gibi Türklük de şiveyle, kılıkla, pilavla, hicaz peşreviyle değil; ruhla ölçülür"* (s. 69) sözleriyle kendisini savunur. Selçuk, bilinçli bir neslin Avrupa'da eğitim için bulunmakla millî şuurunu kaybetmeyeceğini, *"ideal Türk, Türk olmanın mesuliyetini, millete karşı borcunu en çok duyan ve ona göre çalışan adam"* olduğunu tahsili bittikten sonra gösterecektir. Nitekim Selçuk, Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Üniversitesi'nde doçent olarak göreve başlayacak, buradaki hizmette ihtiyacı karşılayacak, dolayısıyla yarı aydınlara ait bu tezin çürük olduğunu ispatlayacaktır.

Romanın diğer bir kahramanı çocukların babası Numan'dır. Çocuklarına Batılı bir eğitim veren Numan, gerçekçi bir yaklaşımla nesiller arası farkı vurgulamasına rağmen genç kuşağın eleştirisine maruz kalır. Çocuklarına "Genç Türkiye" diye hitap

eder ama onların gözünde bir "şövalye"den farkı yoktur. Çünkü Numan'ın akıllı olması, Cumhuriyet neslinden sayılmasını gerektirmez.

Cumhuriyet kuşağı, Osmanlı neslinden farklıdır. Azameti, saltanatı, gücü ve neslin devamını temsil eden konak, Cumhuriyet'le birlikte yerini küçük köşk veya sade mekânlara bırakır. Ailenin eski ekonomik gücünü kaybetmesi üzerine konak satışa çıkarılır. Bundan sonra karar mercii gençlerdir. Halkın genel yaşama mekânlarına yakın sade ve kullanışlı bir ev tercih edilir. Bu durum, *Kıralık Konak*'ta olduğu gibi halktan kopuk, ayrıcalıklı Osmanlı aristokrat aile hayatının sonu demektir. Cumhuriyet devrinin nesli, hür ve eşit vatandaşlıktan yanadır. Artık geçinmenin değeri mirasyedilikle değil, çalışma ve büyük işler başarmada aranır.

Numan Bey'in ölümünden sonra anne ve çocuklar arasındaki çatışma devam eder. Böyle sürüp giden üç yılın ardında (1936) gerçekleşen dil devrimi ve soyadı kanunuyla daha da yeni bir döneme girilmiş olur. Artık yaşlanmış, şeker hastalığına yakalanmış Dilruba Hanım, çocuklarından eski örfün ve aile terbiyesinin gerektirdiği ilgi ve bakımı göremez; zaman zaman azarlamalara kadar varan pervasız sözlere ve kırıcı muamelelere maruz kalır. Bu da gösteriyor ki, Batı'dan alınan ve "asrın terbiyesi" diye övülen değer, Türk toplumunda ebeveyn-evlat arasındaki ilişkiye olumsuz yansımıştır. Bu hususta Batı medeniyeti, Doğu'nun inanç ve idealleri ile aile kurumuna verdiği değer karşısında yenik düşmüştür. Ne var ki, yabancı kültürün bilinen bu yıpratıcı cephesi aynı zamanda değişip dönüşen Türk aile yapısı içinde hep görmezlikten gelinmeye ve Türk cemiyet hayatı üzerinde yıkıcı etkisini sürdürmeye devam etmiştir.

IV. Sonuç

Kültür, toplumun edindiği bilgi, inanç, sanat, gelenek-görenek, beceri ve alışkanlıkları kapsayan toplumsal değerler bütünüdür. Toplamların genel özelliklerini kültürleri belirler. Bu kültürel kimlik ve sosyal özellikler, toplumun bazı mühim tarihsel dönemlerinde değişime uğrar. Bu dönemlerde toplumdaki değişimleri durdurmak, engellemek kolay değildir. Zaten sürekli değişim yaşayan dünya toplumlari, yaşanan her gelişmeden etkilenmektedirler. Buna göre 'değişme', yaşamın ve kültürlerin değişmeyen kuralıdır. Mevcut sosyal yapı içerisinde giyim kuşam, araç-gereçler bazında ortaya çıkan değişimler, toplumsal yapıyı fazla sarsmayan değişimlerdir. Bu alanda sosyal bir direnişle karşılaşma durumu nispeten zayıftır. Ancak toplumun din, dil, aile, millî ve manevi değerler gibi temel hassasiyetleri alanında yapılan değişimlere toplumsal tepkinin düzeyi yüksektir. Bu da toplumda kültürel kimliğin korunmasına verilen önemi ifade eder.

Safiye Erol'un *Kadıköy'nün Romanı* ve *Ülker Fırtınası* adlı romanlarında olduğu gibi diğer eserlerinde de kuru bir Batı özentiliği yoktur. Yazar, bireyi anlatırken onun ait olduğu millete, içinde yaşadığı sosyal çevreye, o çevrenin hayat şartlarına, kültürel değerlerine geniş yer verir. Kendisi de uzun yıllar Avrupa'da kalmış, Almanya'da lise ve yüksek tahsilini bitirdikten sonra doktorasını da tamamlamış olarak ülkesine dönmüş biridir. Hayatının Avrupa'da geçen yıllarında Batı'yı doğru algılamış, Cumhuriyet'in genç nesline de bu coğrafyadan nelerin örnek

alınması gerektiğine dair yol göstermiştir. Romanlarında Türkiye'yi kalkındırıp çağdaş uygarlık seviyesine çıkaracak çalışma erdemine, millî bilince; Batı'da eğitim gören ama yozlaşmadan, yabancılaşmadan millî benliğini korumuş, ülkesini düşünen sağlam karakterlere; duyguya değil akla önem veren, şahsî iş ve çıkarlarına değil, toplumsal meselelere kafa yoran üretken insanlara; gelenekçi değil, yenilikçi beyinlere; geçmişe takılıp kalan değil, geleceğe emin adımlarla ilerleyen özgür insanlara; hülâsa çağdaş fikir ve düşüncelerle eğitilmiş ideal insan tipine yer verir. Bu yüzden yazar, yeni neslin yanında, eski gelenekçi toplumsal kesimin karşısındadır. Erol, karakterlerini canlandırıp konuştururken ileriye gören bir tablo çizmektedir. Ona göre toplumun kurtuluşu, çağdaş bir eğitim almasında ve sağlam bir bilimsel faaliyet yürütmesindedir. Anadolu halkı, çocuklarını Avrupa'ya tahsil için göndermeli ama onların vatan sevgisinden uzak ve millî bilinçten kopuk yetişmelerinin önüne geçmelidir.

Safiye Erol, II. Meşrutiyet dönemi ve I. Dünya Savaşı sonrasında ülkenin Batı karşısındaki geri kalmışlığının ve içinde bulunduğu çıkmazın farkındadır. Onun bu durum karşısındaki şaşkın ve üzgün ruh hâli, *"... dünya imparatorluğunu kaybettiğimizden mi, ideallerimizin karşısına hep başka istif ve yapıda yeni çağ idealleri çıktığından mı neden megalomani aşâğılık kompleksi ortasında çırpınan, marazi heyecanlar kumkuması bir topluma döndük"*(Erol, 1962b) ifadelerine yansır.

Romanlarda görülen karşıtlık ve çatışma kadar önemli bir diğer parametre de sosyal yaşamın her alanında dikkat çeken değişimdir. Değişme her zaman gelişme sayılmaz ama gelişme için değişme önemli şartlardan biridir. Romanda hemen herkes gibi her şey gelişme yolunda bir değişim evresi içindedir. Ancak toplumun bir medeniyetten başka bir medeniyete geçişi sürecinde kuşak çatışması normal sayılsa da yazar, toplumsal nizamı sağlayacak kurumların hantal işleyişinden ve aydınlanmanın gecikmesinden, zayıf ekonomik yapı ile eğitim eksikliğinde yakınır. 1923-1936 yılları arasında toplumsal hayatımızdaki değişimde ve kuşaklar arası çatışmada yeni nesli edindikleri parlak düşünce ve çalışma azmi dolayısıyla öven Safiye Erol, üzerinden 30 yıl geçtiği hâlde ülkenin aslında belirlenen hedeften hâlâ çok uzakta olduğunu söyler ve sebep olarak gelişmenin önündeki başlıca engelleri şöyle sıralar: *"Maarif sistemimizin ideoloji kararsızlığı yüzünden sağlam oturamaması, metoddan metoda sallantıda kalışı, iş verme, iş bulma konusunun düzene girmeyişi; ailelerin yeterliksiz durumu bir çok gençleri şaşkına döndürüyor. Aileler çocuklarına bugünkü medeni dünya rayicine ayarlanmış bir hayat görüşü telkin edemiyorlar."* (Erol, 1962a)

Sonuç olarak Safiye Erol'un bu iki romanına nüfuz eden mesaj şöyle özetlenebilir: Hiçbir mantıki ve bilimsel temele dayanmaksızın alışkanlıklara, geleneklere ve inançlara esir kalmakta ısrar eden toplumların gelişmesi çok zor, hatta imkânsızdır. Bunlar, zengin hayat felsefelerine sahip gelişmiş milletlerin egemenliği altına girip güdümlü bir yaşam sürmekten kurtulamazlar. O hâlde toplumumuza düşen görev, başkalaşmak için değişmek değil; millî mecrada büyüme için gelişip gelişmektir.

Kaynakça

- Açıkgöz, H. (2002). "Safiye Erol'da Aşk", *Türk Edebiyatı*, Ekim, 44-50.
- Açıkgöz, Halil (2002). "Safiye Erol'un Kendi Kaleminden Hayatı", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 13-22.
- Araz, Nezihe (1951). "Büyük Dost", *Son Sanat*, Aralık, 26-33.
- Araz, Nezihe (1964). "Safiye Erol'un Ardından", *Düşünen Adam*, 9, 16-6.
- Arıkan, H. (1979). *Safiye Erol'un Romanları*, (Mez. Tezi, İÜEF, TED, Dan: İnci Enginün)
- Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanı Üstüne İncelemeler*, Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Ayverdi, S. (1987). *Başbozumu*, . İstanbul: Hülbe Yayınları.
- Boydaz, Nihat (1996). "Sanat Kültürü Yansıtır". *Millî Eğitim Temmuz-Ağustos-Eylül*, S,131.
- Buğra, T. (1964). Safiye Erol Hanımefendi'yi Kaybettik", *Yeni İstanbul*, 4 Ekim.
- Elçi, H. İ. (2003). *Roman ve Mekan Türk Romanında Ev*, İstanbul: Arma Yayınları.
- Erinç, S. M. (1992). *Sanata Giriş ve Estetik*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Erinç, S. M. (1995). *Kültür Sanat Sanat Kültür*, İstanbul: Çınar Yayınları.
- Erol, S. (2001). *Ciğerdelen*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (1962a). "Buhranlı Gençlik", *Yeni İstanbul*, 07.12.1962.
- Erol, S. (1962b). "Yurdumuzda Ecnebler" *Yeni İstanbul*, 07.09.1962.
- Erol,S.(2001). *Çölde Biten Rahmet Ağacı*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (2001). *Dineyri Papazı*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (2001). *Kadıköy'nün Romanı*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (2001). *Ülker Fırtınası*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (2002). *Makaleler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Evin, A. Ö. (2004). *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitabevi.
- Gündüz, O. (2007). "Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların "Ulusal Kimlik" Edinmedeki Rolü", *Erzurum : A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 35, 135-146.
- Güngör, E. (1980). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Töre*, Ankara: Devlet Yayınevi.
- Güvenç, B. (1985). *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, M. (1982). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kudret, C. (1997). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, C.I, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özlem, D. (1986). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Sürmeli, Y. (2005). *Safiye Erol'un Romanları Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OGÜ Sosyal Bil. Enstitüsü-Eskişehir)

- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişmeleri "Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Teknik"*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uygur, N. (1996). *Kültür Kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yardıı, M. N. (2002). "Doğumunun 100. Yılında Kayıp Bir Romancı Portresi: Safiye Erol", *E Dergisi*, Ekim, s.8-15.
- Yamaner, Ş. (1999). *Atatürk Öncesi ve Sonrası Kültürel Değişim Değişimin Felsefesi ve Toplumsal Özü*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yeşim, N. (1964). "Vatanını Aşka Tercih Etmişti", *Milliyet Pazar İlavesi* 18 Ekim.